

De oorlog in mij

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos uitgevers via
www.amboanthos.nl/nieuwsbrief.

Baruch Kojocarū

De oorlog in mij

Een bijzonder levensverhaal

~

Barbara Bulten

Ambo|Anthos

Amsterdam

Dit boek is gebaseerd op de herinneringen van Baruch

ISBN 978 90 263 4780 1

© 2019 Barbara Bulten

Omslagontwerp Marry van Baar

Omslagillustratie © Jake Olson / Trevillion Images

Foto auteur © Ruud Pos

Foto Baruch Kojocarü © Barbara Bulten

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Opdat we niet zwijgen

Voorwoord

Het was maart 2018 toen ik Baruch Kojocarū voor het eerst ontmoette. Ik was namens de gemeente Amsterdam als communicatieadviseur betrokken bij een groot eenzaamheidsproject. Hierbij werkte ik samen met een groep kunstenaars die eenzame ouderen in de stad op allerlei mogelijke manieren portretteerden. Een van de kunstenaars, Hester van Hasselt, kwam via het buurthuis in de Amsterdamse wijk de Pijp bij Baruch terecht. Ze besloot een paar verhalen te bewerken die Baruch had geschreven om kinderen op scholen over zijn jeugd in de oorlog te kunnen vertellen. Tijdens een avond over eenzaamheid in cultureel centrum Pakhuis de Zwijger droeg ze er een voor. Baruch zong die avond een Jiddisch lied. Na afloop ging ik naar hem toe en vertelde hem dat hij me diep geraakt had met zijn stem. ‘Vroeger zong ik nog veel mooier,’ reageerde hij nuchter, ‘maar ik ben blij dat je het mooi vond.’

Het was net of ik een oud familielid tegenkwam, iemand van wie ik niet wist dat hij bestond. Zelf kom ik uit een Joodse artistieke familie uit Berlijn. Mijn opa en oma waren een paar jaar voor de oorlog met hun zoon naar Nederland gekomen omdat ze in Duitsland niet meer mochten werken. Mijn oma had haar papieren vervalst en zo overleefde mijn grootouders de oorlog in Bithoven. Over afkomst werd niet gesproken. Dat geheim mocht absoluut niet naar buiten.

Na die avond duurde het nog een halfjaar voordat ik Baruch weer terugzag. Hij wilde graag dat iemand hem hielp bij het uitwerken van de verhalen die hij in het Hebreeuws had geschreven. Week na week ging ik bij hem langs om te horen over zijn jeugd, de tijd in de oorlog, maar ook over de roerige periode erna. Door de uitgebreide gesprekken die we voerden over zijn leven, kwamen er steeds meer herinneringen bij Baruch naar boven, reizen terug in de tijd naar plekken waar hij soms liever niet meer kwam. 's Nachts droomde hij opeens weer over zijn moeder. Ik stelde hem voor om nog veel meer verhalen over zijn leven op te schrijven en er een boek van te maken. Ondanks de pijn die de gesprekken soms teweegbrachten bij Baruch, aarzelde hij niet. We voelden beiden de urgentie om zijn bijzondere levensverhaal met anderen te delen. Samen zijn we aan de slag gegaan om het boek te verwezenlijken. Zijn verhalen en

de urenlange gesprekken zijn de inspiratie geweest. Het is geschreven vanuit het hoofd van Baruch, zodat u als lezer hopelijk het gevoel krijgt dat u zelf bij hem aan tafel zit.

Lieve Baruch, wat ben ik je dankbaar dat je je verhalen met mij hebt willen delen en mij zo openhartig over je leven hebt verteld. Ik hoop dat jouw levensverhaal veel mensen inspireert.

Barbara Bulten

Proloog

Baruch Kojocar, geboren in 1932, woont midden in de Amsterdamse Pijp in een van de bredere straten. Op de stoep staat zijn rode Canta waarmee hij nog steeds zijn geliefde theaters bezoekt. Binnen is het warm en gezellig. De woning hangt vol met kleurrijke kunstwerken en een bonte verzameling foto's van zijn familie. Herinneringen aan zijn bewogen leven. Bij elke foto weet Baruch een verhaal te vertellen. Er hangen ook zeker acht portretten van hem, gemaakt door kunstenaars en fotografen, die laten zien dat hij een mooie, charismatische man was. Charme die hij op zijn zevenentachtigste nog altijd heeft. 'Kijk, dat schilderij heb ik zelf gemaakt,' zegt hij vol trots. 'En hier speelde ik mee in de voorstelling *Anatevka*.' Baruch is altijd goed gekleed met mooie truien en goed zittende (spijker)broeken. Zijn lange grijze haar zit in een staart. Buiten draagt hij altijd een hoed.

In de zijkamer heeft hij zijn bibliotheek. 'Hier staan

boeken in vijf talen. Ik heb ze allemaal gelezen. Er komt steeds meer literatuur bij. Ik struin graag oude boekwinkeltjes af. Ik hou er niet van om boeken te lenen in de bibliotheek, want als ik het werk echt mooi vind, doe ik er liever geen afstand meer van.'

Vijf maanden lang kom ik iedere week bij hem langs. De kamer ruikt heerlijk zoet naar de tabak van zijn pijp. Beleefd als hij is, steekt hij nooit zijn pijp op als ik er ben. Ik neem plaats op een krukje aan een donker houten tafeltje met een wit gehaakt kleedje erop en Baruch begint te vertellen.

Vooraf in het begin kostte het me moeite om hem te begrijpen. Soms tot ergernis van Baruch.

'Telkens als bij *simhes* in de *mishpoge* hem *traaf* dacht ik waar is de vrolijke jonge geblevn,' zegt Baruch, terwijl hij vertelt over zijn oudste broer Itzik.

Het woord *mishpoge*, wat familie betekent, ken ik uit een liedje van de Amsterdam Klezmer Band, maar ik snap verder niet helemaal wat Baruch bedoelt. 'Wat bedoel je precies? *Simhes* zijn feestjes?' vraag ik.

'Maar dat vertel ik je toch net!' zegt hij geïrriteerd.

Gelukkig ben ik snel gewend geraakt aan zijn manier van praten en herken ik de typische zinsopbouw van een familielid van mij uit Israël.

In het smalle keukentje grenzend aan de kleine bosachtige tuin weet hij de lekkerste soepen te maken. Iedere keer krijg ik een andere voorgezet. Joodse penicilli-

ne (kippensoep), erwtensoep, borsjtsj, pompoensoep en mijn favoriet: uiensoep.

‘De truc is er een beschuitje in te leggen met een plak kaas erover die smelt in de oven,’ legt Baruch uit. De pretlichtjes in zijn ogen beginnen te gloeien. ‘Dat heb ik geleerd van een Franse chef-kok met wie ik ooit iets had. Hij heeft mij de heerlijkste recepten geleerd.’

Terwijl ik de soep eet, kletsen we wat over een film die ik pas heb gezien en het boek van Murat Isik dat hij aan het lezen is. Hij toont me een foto van twee prachtige sjabbatkandelaars. ‘Dit geloof je niet, maar ze zijn van mijn ouders geweest en blijken nog altijd in mijn familie te zijn. Een kleindochter van mijn oudste halfbroer Leon heeft me vorig jaar gevonden via Facebook. Ze stuurde me deze foto. Deze zinken kandelaars hebben een heel bijzonder verhaal. Mijn moeder heeft ze gekregen van haar grootmoeder toen ze voor de eerste keer trouwde. Iedere vrijdag op sjabbat stak ze twee kaarsen aan en deed een gebed. Dat was voor mij als kind de mooiste avond van de week. Naast de sjabbatkaarsen die symbool staan voor de ouders, brandde ze ook zes dikke kaarsen van verschillende formaten, eentje voor elk kind dat nog thuis woonde. Op een avond vroeg ik waarom die kaarsen niet allemaal even lang waren. Haar antwoord weet ik nog precies: “Het leven van een mens is net als een kaars, langzaam brandt het op. De langste kaars staat symbool voor jou omdat jij de jongste bent.

Met Gods hulp zal jij het langste leven van ons allemaal.” Ze heeft gelijk gekregen.’

‘Hoe zijn de kandelaars bij je achternichtje in Israël terechtgekomen?’ vraag ik.

‘Toen mijn ouders in de oorlog noodgedwongen hun huis moesten verlaten, heeft mijn moeder de twee kandelaars aan een christelijke buurman in bewaring gegeven. Hij beloofde ze na de oorlog terug te geven. Na de bevrijding gingen mijn ouders terug naar Botoşani. In hun huis woonden andere mensen, maar de buurman was er nog. Ze vroegen hem of hij de kandelaars nog bezat. Die had hij wel, maar hij wilde ze pas teruggeven als ze hem vijftig lei betaalden voor al die jaren dat hij ze had bewaard. Geschokt betaalde mijn moeder het bedrag. Dit was het enige wat ze nog had van vroeger.’

Even valt Baruch stil. ‘Jaren later toen mijn ouders naar Israël vertrokken wilde mijn moeder de kandelaars in haar bagage stoppen. Ze mochten maar veertig kilo per persoon meenemen en zink bleek verboden te zijn om uit te voeren. Vlak voor vertrek kon ze de kandelaars nog net afgeven bij de vrouw van Leon, het oudste kind van mijn moeder uit haar eerste huwelijk. Een paar jaren later vertrok Leon met zijn gezin ook naar Israël. Zink mocht inmiddels worden ingevoerd en ze namen de sjabbatkandelaars mee. Mijn achternicht vertelde dat de kandelaars bij haar grootouders altijd een ereplek hadden gehad. Zij had de kandelaars op haar beurt ge-

erfd toen haar grootmoeder op negentigjarige leeftijd overleed.’

‘Heb je de kandelaars na de oorlog ooit in het echt gezien, Baruch?’ vraag ik.

‘Ja, dat was tijdens mijn laatste trip naar Israël in september 2018. Ik ben bij mijn achternicht op bezoek gegaan. Speciaal voor mij stak ze de sjabbatkaarsen aan, net zoals mijn moeder dat deed. Ik kreeg tranen in mijn ogen en werd overvallen door heimwee. Het was lang geleden dat ik zo naar mijn ouders en het leven van voor de oorlog heb verlangd.’

Mijn oudste zuster Sjndale

Ik ben geboren in 1932 in de Roemeense stad Botoşani. De precieze datum weet ik niet zeker. Als kind zei ik: 'In februari op Poerim.' Maar op de geboorteakte die vele jaren later in Israël is opgemaakt staat 2/12, omdat ze daar de data omdraaien. In Nederland werd dat 2 december en dat is blijven staan. Ik ben de jongste, de benjamin, van een groot gezin met dertien kinderen. Zeven jongens en zes meisjes in totaal. Mijn moeder heeft ze niet allemaal gebaar. We waren een wat je tegenwoordig 'samengesteld gezin' noemt.

Mijn vader is in 1886 geboren in een kleine sjetel in Rusland. Na een pogrom tegen de Joden verloor hij zijn moeder, en zijn familie verhuisde naar Roemenië. Ze vestigden zich in Botoşani. Dat was voor die tijd een redelijk grote stad waar veel Joden woonden. Het waren arme vrome Joden. Mijn vader was de oudste van het gezin. Hij had vier broers en een zuster.

Mijn moeder werd geboren in het Oostenrijkse Wenen in een rijke rabbijnenfamilie. Ze vertelde vaak dat ze in haar kinderjaren alleen maar mannen met baarden had gezien. Haar opa kreeg een baan als rabbijn in Botoșani aangeboden en zo verhuisde de hele familie naar Roemenië.

Op haar vijftiende leerde ze een buurjongen kennen, mijn vader. Ze werden verliefd en hoewel ze nog jong waren, wilden ze graag met elkaar trouwen. Maar omdat mijn vader uit een arbeidersfamilie kwam en mijn moeder uit een rijk rabbijnengezin, was dat niet mogelijk. Haar vader gaf daar geen toestemming voor. ‘De hemel zal huilen om zo’n huwelijk,’ had hij gezegd. Mijn moeder kon hem zo mooi nadoen als ze hierover sprak. Ze werd op haar zeventiende uitgehuwelijkt aan een orthodoxe man die ze niet kende en van wie ze niet hield. Al snel kregen ze een zoon. Haar man was soldaat in de Eerste Wereldoorlog en sneuvelde aan het front. Daarna leerde mijn moeder een nieuwe man kennen, een schoenmaker, die haar slecht behandelde. Hij was geestesziek en werd opgenomen. Mijn moeder is kort daarna gescheiden, maar bleek zwanger van hem te zijn.

Ook mijn vader werd uitgehuwelijkt. Op zijn eenentwintigste trouwde hij met een vrouw van zijn stand. Ze kregen twee zonen en twee dochters. Zeven jaar later brak de Eerste Wereldoorlog uit en toen Roemenië besloot zijn neutraliteit op te geven moest mijn vader in

dienst. Als soldaat vocht hij in de loopgraven aan de kant van de geallieerden. Thuis werd de vrouw van mijn vader ziek en ze overleed. Zo was mijn vader na zijn terugkeer uit de oorlog weduwnaar met vier kinderen.

Mijn moeder was inmiddels ook alleenstaand met een kind en zwanger van de tweede. De zoon die werd geboren kreeg als enige haar achternaam. Kort daarna overleed haar vader aan kanker. Niets weerhield de twee eens zo verliefde buurkinderen ervan om eindelijk met elkaar te trouwen. Samen kregen ze nog drie zonen en vier dochters en zo werden we een gezin met dertien kinderen. Mijn moeder sprak van huis uit Duits en daarom werden we tweetalig opgevoed.

Als mijn vader thuiskwam uit zijn werk vroeg hij steevast: 'Vertel eens, is er vandaag nog iets gebeurd?' waarop mijn moeder antwoordde: 'Niets bijzonders, alleen hadden jouw kinderen en mijn kinderen ruzie met onze kinderen.' De kinderen uit de eerste huwelijken van mijn ouders heb ik niet goed gekend, die waren allemaal volwassen en het huis al uit toen ik geboren werd.

Toen ik een peuter was verhuisden we naar een groot huis dat mijn vader zelf had laten bouwen. Het had vier slaapkamers, een woonkamer, een grote keuken en er waren acht trappen. Als dikkerdje had ik moeite met traplopen en schuifelde op mijn billen van tree naar tree, tot grote hilariteit van de anderen. De oudste van

‘onze’ kinderen heette Sjndale, wat ‘mooie’ betekent in het Joods. Ze was klein en sierlijk, met sensuele lippen. Mijn moeder had altijd veel aandacht voor haar en daar was ik een beetje jaloers op. Ze was een van een tweeling, haar tweelingbroer was overleden vlak na de geboorte. Mijn moeder vertelde me dat zij, doordat ze de helft van een tweeling was, alles slechts half had. ‘Sjndale heeft een halve ziel, daarom is ze langzamer dan wij.’ In mijn ogen was ze altijd perfect, haar schoonheid was volmaakt.

Sjndale was pas zestien toen ze in verwachting raakte. Niemand wist van wie. Het was een tragedie in onze familie, de hele Joodse gemeenschap sprak er schande van. Ik wist niet wat er aan de hand was, maar op een dag huilde Sjndale van de pijn. Mijn moeder en mijn zusters waren met haar in een van de slaapkamers.

Ik vroeg: ‘Waarom huilt Sjndale?’

Mijn moeder antwoordde: ‘Ze heeft buikpijn van de bonensoep die ze gisteren at.’

Na enkele uren stopte het huilen van Sjndale en hoorde ik het gekrijs van een baby.

Een paar weken lang was het rustig in huis, heel rustig. Behalve mijn moeder keek niemand naar de baby om. Ik begreep niet waarom. Ze was zo’n mooi, sierlijk, klein meisje, waarom was niemand blij met haar? Enkele weken later was het Jom Kipoer (Grote Verzoendag), dat is de heiligste dag voor ons Joden. Mijn hele familie